

Svartsjuka

Emma Goldman

1910

Ingen som är mäktig ett intensivt och medvetet inre liv kan nånsin hoppas på att slippa från ångest och lidande. Sorg och misströstan över tingens så kallade ordning är livets trognaste följeslagare. Men förtvivlan kommer för det mesta inte utifrån, från speciella onda människors onda handlingar. Sorg och misströstan är betingade i oss själva, de är invävda i vår tillvaro med tusen fina och grova trådar.

Det är absolut nödvändigt att vi förstår detta, därför att människor som aldrig växer ifrån uppfattningen att deras olycka beror på medmänniskors ondska, kan heller aldrig växa ifrån det småaktiga hat och den illvilja som ständigt beskyller, fördömer och förföljer andra för sådant som är en oundviklig del av dem själva. Sådana människor kommer aldrig att nå en verklig humanists imponerande höjder, för vilken gott och ont, moral och omoral, bara är begränsade uttryck för människors stormande inre känsloliv.

Nietzsche, som skrev *Bortom gott och ont*, fördöms för närvarande som det nationella hatets och maskingevarsförstörelsens profet, men endast dåliga läsare och dåliga elever kan tolka honom på det sättet. "Bortom gott och ont" betyder bortom förföljelse, bortom fördömande, bortom dödandet etc. "Bortom gott och ont" öppnar ett synfält för oss, vars bakgrund är individuell självmedvetenhet parad med förståelse för alla som är olika oss, som är annorlunda.

Med detta menar jag inte demokratins klumpiga försök att reglera den mångfacetterade mänskliga karaktären genom yttre jämlikhet. Visionen i *Bortom gott och ont* pekar på rätten till sig själv, rätten till sin egen personlighet. Sådana möjligheter utesluter inte smärtan över livets kaos, men de utesluter den puritanska rättfärdighet som sätter sig till doms över allt utom sig själv.

Det är uppenbart att en verkligt radikal människa - det finns som bekant många halvhjärtade exemplar - måste tillämpa denna djupa, humana förståelse på sexualitetens och kärlekens område. De sexuella känslorna och kärleken uttrycker något av det intimaste, mest intensiva och känsligaste i tillvaron. De är så djupt förenade med individuella fysiska och psykiska drag att de ger en självständig och unik prägel åt varje kärleksaffär. Varje förhållande borde till själva sin natur förbli en fullständigt personlig affär. Vare sig staten, kyrkan, moralen eller andra människor borde lägga sig i den.

Dessvärre är så inte fallet. Det mest intima förhållandet underkastas föreskrifter, regler och andra tvångsmedel, trots att dessa yttre faktorer är helt väsensskilda från kärlek och leder till ständiga motsättningar och konflikter mellan kärleken och lagen. Så korrumperas och fördärvas vårt kärleksliv. Den "rena kärleken", som är så ombesjungen av poeterna, är sällsynt i dessa tider av äktenskapliga tvister, skilsmässor och främlingskap. Där pengar och social ställning är kärlekens kriterium, där är prostitution oundviklig. Även om den är dold i legitimitetens och moralitetens förklädnad.

Det mest förekommande onda i vårt stympade kärleksliv är svartsjukan, ofta beskriven som "det grönögda monstret". Monstret som ljuger, luras, förråder och dödar. Den allmänna uppfattningen är att svartsjukan är medfödd och därför aldrig kan utplånas från människohjärtat. Denna föreställning är en bekväm ursäkt för dem som saknar förmåga och vilja att undersöka orsak och verkan.

Den smärta som vi känner över en förlorad kärlek eller när kärleken tar slut är i högsta grad naturlig. Emotionell sorg har inspirerat Byron, Shelley, Heine och deras likar till enastående lyrik, djup insikt och poetisk hänryckning. Men är det någon som vill jämföra denna sorg med det vi kallar svartsjuka? De är så olika som visdom och dumhet. Som förfining och råhet. Som värdighet och brutalt tvång. Svartsjuka är själva motsatsen till förståelse, sympati och generösa känslor. Svartsjuka har aldrig fått individen att växa och utvecklas. Svartsjuka gör individen blind av raseri, småaktig av misstänksamhet och hård av avund.

Svartsjukan, vars förvridna anlete vi ser i de äktenskapliga tragedierna och komedierna, är alltid en enögd och fanatisk anklagare, övertygad om sin egen rättfärdighet och om den anklagades elakhet, ondska och skuld. Svartsjukan försöker inte ens att förstå. Dess enda önskan är att straffa, och straffa så hårt som möjligt. Detta finns innefattat i den hederskodex som uttrycks i duellen eller i den oskrivna lagen. En hederskodex enligt vilken förförelse av en kvinna bara kan sonas genom förförarens död. Även i de fall där ingen har blivit förförd utan där båda frivilligt givit efter för sin innersta lust, kan äran återupprättas endast om blod gjutes, antingen kvinnans eller mannens.

Svartsjukan är besatt av känslan av äganderätt och tanken på hämnd. Den är helt i överensstämmelse med andra bestraffande lagar som ansluter sig till den barbariska uppfattningen att en överträdelse, som ofta helt enkelt beror på sociala missförhållanden, måste straffas och hämnas.

Starka argument mot svartsjuka kan man finna hos Morgan, Reclus och andra historiker, som redogör för sexuella förhållanden hos primitiva folk. Alla som har kommit det minsta i kontakt med deras arbeten vet att monogami är en senare sexuell form som kommit till efter det att mannen domesticerat kvinnan och fått äganderätten över henne. Detta skapade sexmonopolet och den oundvikliga känslan av svartsjuka.

Förr, när män och kvinnor umgicks fritt utan lagens och moralens inblandning, existerade ingen svartsjuka, eftersom denna bygger på uppfattningen att en man ska ha sexuell ensamrätt till en kvinna och vice versa. Så snart någon vågar synda mot denna heliga lag, dyker svartsjukan upp. Under sådana omständigheter är det löjligt att säga att svartsjukan är naturlig. Den är inget annat än en artificiell verkan av en artificiell orsak.

Olyckligtvis är det inte bara de konservativa äktenskapen som är inpyrda av den sexmonopolistiska uppfattningen, även de så kallade fria förbindelserna är dess offer. Man kan hävda att detta är ytterligare ett bevis på att svartsjukan är medfödd. Men vi måste ta i beaktande att sexmonoplet har ärvts från generation till generation som en helig rättighet och grunden för hemmets och familjens renhet. På samma sätt som kyrkan och staten har accepterat sexmonopolet som äktenskapets enda säkerhet, så har båda rättfärdigat svartsjukan som det legitima försvarsvapnet till skydd för äganderätten.

Fastän många människor har övergivit sexmonopolet som ett juridiskt påbud, så har de inte vuxit ifrån dess traditioner och vanor. I samma ögonblick som deras egendom står på spel blir de lika förblindade av "det grönögda monstret" som sina konservativa grannar.

En man eller kvinna som är fri och stor nog att inte blanda sig i eller röra upp himmel och jord över den älskades dragning till andra, kan vara säker på att bli föraktad av sina konservativa och förlöjligad av sina radikala vänner. Han eller hon kommer antingen att fördömas som en degenererad person eller som en ynkygg och ofta nog kommer småaktiga materiella motiv att tillskrivas vederbörande. I vilket fall blir sådana män och kvinnor offer för elakt förtal och smutsigt skvaller bara för att de ger fru, man eller älskare/älskarinna rätten till sina egna kroppar och känslor, utan att framkalla svartsjukescener eller hota med att döda inkräktaren.

Det finns också andra faktorer när det gäller svartsjuka: mannens fåfänga och kvinnans avund. I sexuella frågor försöker mannen imponera och skryter jämt om sina prestationer och sin succé hos kvinnorna. Han insisterar på att spela erövrarens roll, eftersom man har talat om för honom att kvinnor vill bli erövrade, att de älskar att bli förförda. Han känner sig som den ende tuppen i hönshuset eller som tjuren som måste stängas för att vinna kossan, och hans fåfänga blir dödligt sårad i samma ögonblick som en rival uppenbarar sig på scenen - en scen som, även bland förfinade män, måste behärskas av enkom en herre.

I 99 fall av 100 föregås alltså svartsjuka hos männen av ett hotat sexmonopol och mannens kränkta fåfänga.

I kvinnans fall är det så att ekonomisk osäkerhet för henne själv och barnen samt hennes småaktiga avund mot varje kvinna som hennes försörjare finner behag i undantagslöst alstrar svartsjuka. Till kvinnans försvar måste framhållas att under århundraden har hennes enda aktier i handeln varit hennes fysiska dragningskraft och därför måste hon ofrånkomligen känna avund inför andra kvinnors charm och värde eftersom de hotar hennes dyrbara egendom.

Den groteska aspekten i det hela är att män och kvinnor ofta blir våldsamt svartsjuka på dem de inte riktigt bryr sig om. Det är därför inte deras kränkta kärlek utan deras kränkta fåfänga och avund som protesterar mot den skymf som begåtts. Det är ganska troligt att kvinnan aldrig älskade mannen som hon nu misstänker och spionerar på. Det är troligt att hon aldrig ansträngt sig för att behålla hans kärlek. Men i samma ögonblick som en medtävlare anländer, börjar hon uppskatta sin sexuella egendom och för dess försvar är inga medel alltför grymma eller föraktliga.

Det är alltså uppenbart att svartsjuka inte härrör ur kärlek. Om det vore möjligt att undersöka de flesta fall av svartsjuka, så skulle det säkert visa sig att ju mindre människor är besjälade av kärlek, ju våldsammare och föraktligare är deras svartsjuka. Två människor som är bundna till varandra i inbördes harmoni och enhet, fruktar inte att skada sitt ömsesidiga förtroende och sin trygghet om den ena eller den andra känner dragning till någon utanför förhållandet. Inte heller kommer deras förhållande att sluta i fiendskap, som så ofta är fallet. De kanske inte är kapabla, och det bör inte heller förväntas av dem, att ta emot den älskades utvalda i sitt intimare liv, men det ger ingen av dem rätten att förneka attraktionens nödvändighet.

Jag har redan diskuterat ett antal orsaker till svartsjuka och till dessa måste nu läggas äktenskapet, som staten och kyrkan proklamerar som "ett förbund tills döden skiljer oss åt". Detta är den godkända etiken för ett rättsskaffens leverne.

Det är inte underligt att kärleken i all sin ombytlighet och föränderlighet, fjättrad och inskränkt som den är, blir ett offer för svartsjukan. Vad annat än småaktighet, elakhet, misstänksamhet och hätskhet kan uppstå när man och hustru officiellt hålls samman med formeln "från och med nu är ni ett till kropp och själ". Ta vilket som helst par som är bundet vid varann på ett sånt sätt - beroende av varann för varje tanke och känsla, utan yttre intressen eller begär - och påstå sedan att ett sådant förhållande inte måste bli hatiskt och olidligt med tiden.

På ett eller annat sätt bryts bojorna och eftersom detta ofta sker under tarvliga och förnedrande omständigheter, så kan det knappast förvåna att människans sjaskigaste och simplaste drag och motiv kommer i dagen.

Med andra ord: juridisk, religiös och moralisk inblandning har stått fadder för det onaturliga kärleks- och sexliv som vi för närvarande har. Och ur detta har svartsjukan vuxit fram. Den är piskan som spöar och torterar stackars dödliga på grund av deras dumhet, okunnighet och fördomsfullhet.

Men ingen bör rättfärdiga sig själv med att han är ett omständigheternas offer. Det är bara alltför sant att vi alla lider under trycket av orättfärdiga sociala förhållanden, under tvång och moralisk blindhet. Men är vi inte medvetna individer, vilkas mål är att skänka sanning och rättvisa åt mänskliga förhållanden? Teorin att människan är en produkt av omständigheterna har bara lett till likgiltighet och till slöa eftergifter för just omständigheterna. Ändå vet alla att anpassning till ett ohälsosamt och orättfärdigt sätt att leva, bara förstärker detsamma, alltmedan människan, den så kallade skapelsens krona, utrustad med förmåga att tänka och se och framför allt att bruka sina krafter för nya initiativ, blir allt vekare, allt mer passiv och fatalistisk.

Jag ska nu tala om ett möjligt botemedel mot svartsjuka, efter att jag har försökt visa att dess orsaker är vårt tvångsmässiga, förkrympta kärleksliv. Jag anser att varje man och kvinna kan hjälpa till att bota svartsjuka. Första steget är att de inser att de varken kan äga, kontrollera eller diktera hustruns eller mannens sexualitet. Andra steget är att de båda lär sig att vara för stolta för att ta emot kärlek eller tillgivenhet som inte är given i glädje och frivillighet. Allt som ges av plikt, på grund av äktenskapslicensen, är oäkta vara. Det är förfalskat. Vad vi än försöker hålla fast vid med våld, svartsjukescener eller hot, genom att spionera och snoka, med fula knep och själslig tortyr, är inte värt att behålla. Det lämnar bara en dålig eftersmak, och ett tvivel som förstör både själ och hjärta, ett tvivel på att vi verkligen har lyckats återföra det bortsprungna lammet.

Det finns inget värre och mer ödesdigert än att borra sig ner i sin älskades och sin egen livsåder. Det kan bara bidra till att bryta det svaga band av tillgivenhet som fortfarande håller samman förhållandet och slutgiltigt föra oss till den grav som svartsjukan försökte undvika. På så vis utplånas kärlek, vänskap och respekt.

Svartsjukan är ett dåligt hjälpmedel för att tillförsäkra sig kärlek, men den är ett säkert sätt att förstöra ens självrespekt. Svartsjuka människor förnedrar sig, likt narkomaner, så djupt det bara går, och till sist känner man bara avsmak och vämjelse för dem.

Smärta över förlorad eller obesvarad kärlek kan hos människor som är mäktiga höga och fina tankar aldrig förgrova en person. De som är fina och känsliga behöver bara fråga sig själva om de kan tolerera något obligatoriskt förhållande, och svaret kan inte bli något annat än ett eftertryckligt *nej*. Men de flesta människor fortsätter att leva nära varandra fast de sedan länge upphört att leva med varandra - ett liv som skapar grogrund för en svartsjuka som spänner över hela skalan från öppnande av privatbrev till mord. Jämfört med sådana färdigheter verkar öppet äktenskapsbrott som en frigörande och modig handling.

Om man och hustru inte är ett till kropp och själ, har de ett starkt skydd mot svartsjukans vulgaritet. De är två människor med olika temperament och känslor. Var och en är ett litet kosmos i sig, fördjupad i sina egna tankar och idéer. Det är underbart om dessa två världar möts i frihet och jämlikhet. Det har sitt stora värde även om det bara varar en kort tid. Men i samma ögonblick som de två världarna tvingas samman, upphör all skönhet och väldoft och bara ruttna löv återstår. Var och en som inser denna truism kommer att anse svartsjuka under sin värdighet och kommer inte att tillåta sig att ha den hängande som ett damoklessvärd över sig.

Alla älskande bör lämna kärlekens dörrar vidöppna. Där kärleken kan komma och gå utan fruktan att möta en vakthund, där kommer svartsjukan sällan att slå rot. Kärleken kommer snart att lära att där det inte finns lås

och nycklar, där finns det inte heller plats för misstänksamhet och tvivel - de båda jordmåner där svartsjukan frodas och sprider sig.

Det Anarkistiska Biblioteket

Emma Goldman
Svartsjuka
1910

Skarv.se

Original: Jealousy: Causes and a Possible Cure (1910) från "Anarchism and Other Essays," av Emma Goldman,
Mother Earth Publishing Association, New York, 1910

sv.anarchistlibraries.net